STRATEGII DIDACTICE ACTIVE ŞI INCLUZIVE ÎN PROCESUL DE PREDARE ŞI EVALUARE

Verdeş Tatiana, lector, doctor în ştiinţe filologice, grad didactic superior, USM

It is certain that higher education in Republic of Moldova is in a period of ascent due to adherence of our country to the Bologna Process, implicitly by implementation of educational reforms and modernization of educational system. Adaptation of new perspectives in regards to the teaching-studying-evaluation process, emphasizing the student, focus on the results of studying, promotion of a balance between individual work and group work, appliance of inclusive didactical strategies, are just some of the strategical points that will ensure the quality of higher education in accordance with the European and international standards. The range of didactical strategies is very large, we have as aim to harness just some of them relevant within the process of teaching and evaluation of a language. Among the most successful motivational and formative-educative-compensative strategies we can mention the following: catechetical conversation, case study, simulation, audio-video technical resources, objectives and content adapted to the instructed class.

Key-words: active didactical and inclusive methods, modern teaching-educational process

Consideraţii teoretice

În ultimii ani, sistemul educaţional din Republica Moldova a trecut prin mai multe reforme importante, care aveau drept scop modernizarea învăţământului superior astfel încât acesta să satisfacă cerinţele unei societăţi a cunoaşterii, în condiţiile unei pieţi competitive economice, unei societăţi bazate pe valori democratice europene. Sporirea calităţii învăţământului superior în concordanţă cu standardele europene şi internaţionale a devenit obiectivul cheie al sistemului educaţional universitar.

Întrucât se crede că ceea ce poate asigura implementarea cu succes a unei politici educaţionale este abordarea strategică, în articolul de faţă se propun unele repere teoretice cu privire la reforma învăţământului superior european *pro*-Bologna, dar şi se elucidează unele aspecte didactice ale procesului de învăţământ universitar, propunându-se şi nişte sugestii metodologice.

Credem important să menţionăm şi unele obiectivele cheie ale învăţământului superior european precum: adoptarea unui sistem de diplome uşor de citit şi comparat; implementarea unui sistem de credite la fel ca ECTS; promovarea mobilităţii; promovarea cooperării în asigurarea calităţii; accentuarea resposabilităţii faţă de studenţi; eficientizarea studiilor şi asiguraea sinergiei dintre Spaţiul European al Învăţământul Superior şi Spaţiul European al Cercetării ş.a. care sunt valorificate în prezent prin activitatea intenţionată, conştientă şi organizată a sistemului educaţional universitar.

Actualmente dinamizarea dezvoltării învăţământului superior este axată pe criteriu calităţii, procesul instructiv-educativ universitar sprijinindu-se pe cele patru imperative stabilite de comisia DELORS: *a învăţa să ştii, a învăţa să faci, a învăţa să trăieşti în comunitate* şi *a învăţa să fii*. Astfel că, în contextul acestor imperative calitatea învăţământului superior este evaluată după următoarele criterii: calitatea cunoştinţelor şi competenţelor generale şi profesionale ale absolvenţilor; calitatea pregătirii profesionale a cadrelor didactice; calitatea cercetării ştiinţifice universitare, dar şi eficienţa economică a învăţământului superior. [1]

Pornind de la ideea că sistemul de învăţământ superior trebuie să ofere oportunităţi de învăţare şi formare continuu la schimbările rapide ale ştiinţei, tehnicii şi pieţei muncii, studentul devine partenerul cadrului didactic în construirea cunoaşterii, implicit parte activă în realizarea activităţilor instructiv-educative, în evaluarea calitativă şi în conturarea propriului traseu academic. Astfel că, centrarea învăţământului pe student, conduce la un nou tip de organizare a studiilor, de realizare a proiectării, desfăşurării şi evaluării activităţilor educaţionale universitare.

Specialiştii în domeniu au demonstrat că în procesul de învăţământ eficienţa învăţării depinde de următoarele condiţii: particularităţile individuale ale subiecţilor educaţionali; volumul, calitatea şi accesibilitatea cunoştinţelor; transferul de cunoştinţe; strategii de predare şi învăţare; competenţele morale, profesionale şi pedagogice ale profesorului; caracterul sistemic al procesului de învăţământ, dar şi influenţele socio-culturale exercitate asupra procesului de învăţământ. Prin urmare, strategiile didactice au menirea de a îmbunătăţi procesul de învăţământ prin referire la anumiţi indicatori de performanţă. Iar eficienţa procesului de predare-învăţare-evaluare este dată de interacţiunea dintre toate aceste condiţii, de îmbinarea echilibrată dinte ele.

Potrivit Sistemului de Management al Calităţii şi al cerinţelor procesului de învăţământ centrat pe student am recomanda metodologia cunoscută sub numele Ciclul **PDCA** sau mai numit şi Deming în numele W. Edwards Deming, unul dinte cei mai cunoscuţi Quality Manageri din lume (**Plan** – Planifică / **Do** – Efectuează / **Check** – Verifică rezultatele/ **Act** - Acţionează), care ar urmări principiul îmbunătăţirii continue a calităţii procesului instructiv-educativ.

Suntem fermi convinşi că managementul strategic este managementul care pune baza pe acţiunile, activităţile şi deciziile care vor asigura performanţa, iar sistem complex şi coerent de mijloace, metode, materiale şi alte resurse educaţionale (=strategie didactică) prefigureaza traseul metodic cel mai potrivit, cel mai logic şi mai eficient pentru abordarea unei situaţii concrete de predare şi învăţare. În acest sens, autoarea V. Pop defineşte strategia didactică ca „*modalitate de abordare a predării, învăţării şi evaluării printr-o combinaţie optimă a metodelor, mijloacelor şi tehnicilor de instruire, precum şi a formelor de organizare, prin care să se poată înfăptui obiectivele, finalităţile stabilite la parametri superiori de performanţă.* [Apud: 4] Iar nouă nu ne rămâne decât să deducem componentele strategiei didactice, care ar fi: sistemul formelor de organizare şi desfăşurare a activităţii educaţionale; sistemul metodologic, respectiv sistemul metodelor şi procedeelor didactice; sistemul mijloacelor de învăţământ, a resurselor utilizate; inclusiv şi sistemul obiectivelor operaţionale; componente care ar transforma sistemul de învăţământ superior în factor de asigurare a dezvoltării social-economice a ţării în general.

Credem important a argumenta şi promovarea, în special, a strategiilor activ-incluzive, motivul fiind unul firesc, cu cât studentul este mai implicat în activitate, cu atât este mai interesat, mai motivat şi, respectiv, mai informat/format, cunoscut fiind şi faptul că cuvintele auzite se reţin în proporţie de 20 %, cele scrise – 30%, cele văzute, scrise şi auzite concomitent – 30%, iar cele utilizate, pronunţate, auzite, văzute şi scrise – 70%.

Or, avantajele metodelor activ-incluzive pot fi multiple, precum:

- stimulează activitatea colaborativă şi negocierea interpersonală a sensurilor;
- stimulează şi valorifică gândirea critică;
- descoperă propriile capacităţi şi limite;
- influenţează favorabil planul personalităţii;
- dezvoltă capacităţi cognitive complexe;
- dezvoltă inteligenţele multiple;

- prin cooperare se dezvoltă, se diversifică perceperile, capacităţile şi deprinderile sociale ale studenţilor;
- se reduce la minim fenomenul blocajului creativităţii;
- formează studenţi toleranţi faţă de opiniile celorlalţi şi acceptarea ideilor colective;
- antrenează caracterul, educând studenţi activi *(care depun efort de reflecţie personală, interioară şi abstractă*);
- redescoperă adevăruri;
- asigură un demers interactiv al actului de predare–învăţare–evaluare, adaptat nevoilor de individualizare a sarcinilor de lucru pentru fiecare student.

Aici menţionăm şi acea continutitate Liceu-Universitate, compentenţe deja formate în cadrul ciclului preuniversitar şi dezvoltate la universitate.

Astăzi, tot mai mulţi psihologi din domeniul educaţiei consideră că este mai important cum gândim decât ce gândim. Iar profesorul eficient dezvoltă şi diversifică metodele de predare pentru a satisface nevoile speciale ale studenţilor. Recurgerea exclusivă la una sau alta din metodele de predare poate limita învăţarea.

În această ordine de ide, este important a reţine şi faptul că alegerea metodei didactice (de instruire) se face în funcţie de două categorii de factori:

1. obiectivi (natura finalităţilor; logica internă a ştiinţei; mecanismele învăţării etc.)
2. subiectivi (contextul uman şi didactic în care se aplică metoda; personalitatea profesorului; psihologia studentului /a torentului), stilurile de învăţare ale studenţilor etc. [2]

Condiţiile optime de studiu, materiale, echipamente, metodele moderne şi iscusinţa, responsabilitatea cadrului didactic asigură calitatea procesului de învăţământ universitar, dar şi formează o generaţie democratică, tolerantă şi creativă.

Sugestii metodologice

În continuare descriem, pe scurt, câteva dintre metodele folosite împreună cu studenţii şi care au devenit eficiente instrumente de lucru pentru aceştia în cadrul atelierelor de la cursurile ghidate, dar menţionăm că acestea pot fi utilizate nu doar la disciplinele lingvistice, ci şi la cele reale, în dependenţă de conţinutul predat [3].

Braistorming-ul

Scop: stimularea creativităţii şi productivităţii gândirii prin intermediul grupului.

Demers metodologic: se porneşte de la un cuvânt sau o temă şi se solicită câţi mai mulţu asociaţi cognitivi, într-un anumit interval de timp se prezintă regula de bază: amânarea judecăţilor critice în momentul emiterii ideiilor şi concetrarea asupra cantăţii şi nu calităţii. Se notează ideile pentru a fi mai apoi triate, analizate, evaluate.

Puncte tari:

- produce o atmosferă pozitivă, de relaxare şi de încredere;
- implică studenţii timizi;
- poate fi folosit în orice tip de activitate; facilitează interevaluarea obiectivă.

Sugestii de întebări prin care putem introduce braistorming-ul: *Ce aţi face dacă aţi fii...?; Ce ştiţi despre...?; Cum credeţi că...?; Ce aţi propune dacă aţi fii...? Ce s-ar putea realiza cu...?*

Ciorchinele

Scop: exersarea gândirii libere şi structurarea informaţiei într-o formă de organizare grafică accesibilă.

Demers metodologic: există mai multe variante conform cărora elaborarea ciorchinelor se poate realiza frontal, în asociere cu braistormingul, pe grupe, folosinf texte, imagini, sau individual. Poate fi utilizat în momentul reflexiei sau ca ca mijloc de rezumare.

Puncte tari:

- rapiditate şi eficienţă în prezentarea unui volum de cunoştinţe, infomaţii;
- corelarea cunoştinţelor, ierarhizarea şi sistematizarea lor, oferă un cadru pentru idei, sistematizarea ideilor de grup;
- sunt stimulate capacităţile cognitive: argumentare, analiză, sinteză, reflecţie, asociere;
- mijloc de conştientizare a unor cunoştinţe, corelaţii.

Exemple: *Realizaţi un ciorchine în care să plasaţi derivatele cuvântului „a educa”.*
Scrieţi tot ce vă trece prin minte referitor la tema propusă în discuţie.
Realizaţi un ciorchine, sintetizând cunoştinţele asimilate la oră/curs. ş.a

Cubul

Scop: explorarea unui subiect nou sau îmbogăţirea unui subiect cunoscut, urmând algoritmul în şase paşi: *descriere, comparare, analizarea, asociere, aplicare, argumentare*.

Demers metodologic: se grupează studenţii câte şase şi primesc ca sarcină fie abordarea unui subiect dintre-o singură perspectivă, fie din toate cele şase, în funcţie de timpul alocat şi amploare subiectului. Opţional se pot selecta anumite sarcini sau fiecărui student atribuindu-se un anumit rol: „rostogolici” (rostogoleşte cubul), „ştie tot” (reţine sarcinile prezentate de colegi), „isteţul” (citeşte, explică sarcinile sau formulează întrebări), „cronometrul” (măsoară timpul şi intervenţiile colegilor) etc.

Puncte tari:

- organizarea şi sistematizarea cunoştinţelor;
- diferenţierea, stilul de învăţare adecvată fiecărei discipline, teme, subiect sau grup de vârstă;
- automatizarea prin exersare a algoritmului de abordare a subiectului determină construirea unei strategii cognitiv-rezolvative transdisciplinare.

Exemple: Utilizarea cubului la studiul unui text. Feţele cubului pot cuprinde următoarlee sarcini: *Descrie personajul principal; Compară personajul principal cu un alt personaj din literatura artistică sau din realitate; Analizează sistuaţia de conflict; Asociază personajul cu o floare sau un animal; Propune un slogan ce ar promova interesul personajului principal; Argumentează necesitatea studierii textului propus.* etc.

Diagrama Venn

Scop: constientizarea eficientă a elementelor comparative; asemănări şi deosebiri între concepte; fenomene, evenimente etc.

Demers metodologic: se propun cei doi temeni pentru realizarea comparaţiei, fiecare înscriindu-se într-un cerc. Spaţiul cercului respectiv va fi completat, cu elemente caracteristice distincte şi definitorii pentru fiecare termen, urmând ca în spaţiu de suprapunere să fie notate cât mai multe asemănări.

Puncte tari:

- eficienţă maximă în formarea operaţiilor mentale, mai ales atunci când este asociată cu metode clasice: observarea, conversaţie;
- poate fi utilizată şi ca joc didactic;
- îmbină activitatea frontală cu în perechi şi individuală.

Exemple: Se propun două texte sau două pesonaje şi se solicită completarea Diagramei Venn, identificându-se elementele comune şi propii (asemnănări şi deosebiri).

Lotus/Floarea de nufăr

Scop: stabilirea de relaţii între noţiuni, pornind de la o temă principală. Dezvoltarea potenţialului ceativ, a inteligenţelor multiple în activităţi individuale şi de grup pe teme din domenii diferite.

Demers metodologic:

1. Se alege o temă mai largă şi se plasează în centrul unei diafragme sau subteme;
2. Se stabilesc împreună cu studenţii conţinuturile/ideile/conexiunile;
3. Se selectează un număr de opt idei/subteme care se vor plasa în cadrane în jurul temei principale;
4. În grupuri mici se stabilesc noi conexiunile pentru aceste opt subteme şi se trec în diafragmă;
5. Se prezintă rezultatele grupului şi se fixează ideile noi.

Puncte tari:

- stimulează potenţialul creativ;

- dezvoltă capacităţi de selectare, diferenţiere, comparare, grupare, clasificare, ilustrate, apreciere, argumentare.

Gândeşte/Perechi/Prezintă

Scop: dezvoltarea capacităţii de a folosi reflexia, sinteza şi rezumarea conceptelor şi a informaţiilor, individual şi în cooperare.

Demers metodologic:

1. Se comunică sarcina individuală de lucru şi timpul alocat.
2. Se transmite cerinţa colegului/perechei alese, pentru a se împărtăşi cu rezolvarea acestei sarcini.
3. Se ascultă reciproc, apoi frontal se analizează, se comentează ideile reţinute în activitatea desfăşurată în perechi.
4. Se notează ideea principală.

Puncte tari:

- se îmbină activitatea individuală cu cea în perechi şi frontală;
- fiecare student conştientizează că într-un anumit moment devine o sursă şi un sprijin de învăţare pentru coleg;
- studenţii învaţă să comunice, să adreseze şi să răspundă la întrebări;
- creşte încrederea în sine;
- tehnica nu necesită mult timp şi poate fi folosită de câteva ori pe parcursul orei.

Exemple: *Comentaţi aforismul…, utilizând metoda GPP; Elaboraţi un discurs persuasiv pe tema…, folosind GPP* ş.a.

Concluzii

Valorificarea experienţei proprii şi determinarea studenţilor de a căuta şi dezvolta soluţii la diverse probleme, evidenţierea modului propriu de înţelegere, climatul antenant, relaxant, bazat pe cooperare şi colaborare, încrederea şi respectul dintre colegi, parteneri, dar şi profesori – studenţi sunt doar câteva din convingerile ce demonstrează eficacitatea strategiilor active şi incluzive.

Revenind la Ciclul **PDCA** [1], menţionăm doar următoarele sugestii:

PLANIFICĂM:

- ✓ obiective clare şi realiste ale instruirii şi ale rezultatelor aşteptate de la studenţi, care să asigure acestora formarea unor competenţe de specialitate pe domeniul studiat;
- ✓ management eficient al timpului didactic: planificarea riguroasă a timpului alocat pentru instruire;
- ✓ preocupare pentru predare de calitate şi evaluare obiectivă a studenţilor;
- ✓ adoptarea unei relaţii de comunicare bilaterale cadru didactic – student, bazată pe deschidere, empatie, consideraţie, încredere şi respect reciproc.

EXECUTĂM (DO)

- ✓ respectarea planurilor de învăţământ şi a conţinuturilor prevăzute în programele analitice;
- ✓ pregătirea minuţioasă a fiecărui curs, seminar, laborator, proiect şi realizarea unui design general pentru fiecare dintre aceste forme de instruire, cu respectarea etapelor esenţiale ale acestora;
- ✓ adecvarea conţinutului de predat la obiectivele educaţionale;
- ✓ dozarea uniformă a materialului de predat;
- ✓ adoptarea unui ritm moderat al predării care să sprijine înţelegerea şi reţinerea noilor informaţii;
- ✓ luarea în considerare în adoptarea strategiilor de predare a teoriei inteligenţelor multiple, a faptului că suntem inteligenţi în moduri diferite şi în funcţie de aceasta învăţăm în moduri diferite;
- ✓ varietatea strategiilor didactice în predare, pentru a cuprinde elemente din cât mai multe stiluri de învăţare ale studenţilor;
- ✓ diversificarea stilurilor de predare abordate, dar menţinerea atractivităţii acestora;

✓ abordarea unor modalităţi interesante de prezentare a materiei, care să capteze atenţia, să stârnească curiozitatea şi să trezească interesul studenţilor;
✓ încurajarea şi pregătirea studenţilor pentru autoinformare, autoeducaţie şi educaţie permanentă [3, p.18];
✓ apelul la învăţarea atât prin muncă individuală cât şi prin cooperare şi colaborare în cadrul grupului de studenţi;
✓ utilizarea unor metode activ-participative, centrate pe implicare, pe acţiune, pe cercetare, explorare, tehnici de muncă intelectuală;
✓ alegerea de mijloace didactice moderne (retroproiector, computer, videoproiector, flip-chart etc.), adecvate obiectivelor, conţinuturilor şi principiilor didactice;
✓ structurare logică a materialului de predat, predarea pe părţi, scoaterea în evidenţă a ideilor principale şi secundare ale materialului predat pentru o mai uşoară receptare a acestuia.
✓ utilizarea de strategii şi tehnici de evaluare eficiente: validitate, fidelitate, obiectivitate şi aplicabilitate;
✓ realizarea deopotrivă a evaluării iniţiale, a evaluării formative şi a celei sumative;
✓ raportarea la standardele de performanţă (specificări de performanţă vizând cunoştinţele, competenţele şi atitudinile stabilite prin curriculum, enunţuri sintetice susceptibile să indice în ce măsură sunt atinse obiectvele de către studenţi) şi descriptorii de performanţă (enunţuri normativ - valorice care circumscriu activităţi şi performanţe probate de studenţi) [2, p. 37];
✓ evaluarea studenţilor în funcţie de obiectivele urmărite pe parcursul etapei de instruire şi în funcţie de conţinutul transmis / predat sau cuprins în sursele de învăţare recomandate (suporturi de curs, bibliografie etc.);
✓ alternarea formelor de evaluare: scrise, orale, prin proiecte etc;
✓ formularea clară a subiectelor şi sarcinilor propuse spre rezolvare;
✓ justificarea/motivarea notelor acordate în urma evaluării studenţilor;
✓ preocupare pentru evaluarea propriei activităţi, pentru continua corectare şi îmbunătăţire a acesteia.

VERIFICĂM (Check):
✓ **evaluarea propriei activităţi didactice**, pentru stabilirea gradului de atingere a obiectivelor proiectate şi a eficienţei activităţii de predare prin raportarea la procesul de evaluare a studenţilor şi la rezultatele obţinute de aceştia;
✓ furnizarea către factorii de decizie şi către public a feedback-ului obţinut cu referire la progresul studenţilor [5, p.15].

ACŢIONĂM (Act) - îmbunătăţirea pentru noul ciclu:
✓ continua corectare şi îmbunătăţire a propriei activităţi prin realizarea unor planuri pertinente ce vizează depăşirea dificultăţilor şi a neconformităţilor identificate şi atingerea progresului pe latura formativ-informativă a agenţilor implicaţi în educaţie (profesor şi student);

În cele din urmă, nu ne rămâne decât să experimentăm, inovăm şi progresăm la nivelul întregului proces de învăţământ.

Referinţe bibliografice:

1. CIUREA, Corneliu, BERBECA, Veaceslav, LIPCEAN, Sergiu, GURIN, Marin (2012) – *Sistemul de învăţământ superior din Republica Moldova în contextul procesului Bologna : 2005-2011*, Chişinău, Fundaţia SOROS, 94 p. Se găseşte şi online : http://www.soros.md/files/publications/documents/Studiu%20Procesul%20Bologna%202005-2011.pdf
2. CUCOŞ, C. (2014) – *Pedagogie* (Ediţie a III-a, revăzută şi adăugită). Iaşi: Ed. Polirom. 536 p.
3. IONESCU, Miron, BOCOŞ, Muşata. (2009). – *Tratat de didactică modernă.* Piteşti: Editura Paralela 45. 456 p.
4. TODORESCU Liliana-Luminiţa. (2009) – *Calitatea în învăţământul superior-oportunitate şi imporanţă*. În *Jurnal AGIR Bulletin*. p. 219-225.
5. VĂIDEANU, George. (1988) – *Educaţia la frontiera dintre milenii*. Bucureşti: Ed. Politică. 327 p.